

ВЕСНИК

ЧАСОПИС ЗА ИСТОРИЈУ, МУЗЕОЛОГИЈУ И УМЕТНОСТ

АВГУСТ 2015 БРОЈ 42

ISSN 0067 - 5660 • UDK 93/94 + 069 + 7

БРОЈ 42

ЧАСОПИС ЗА ИСТОРИЈУ, МУЗЕОЛОГИЈУ И УМЕТНОСТ

ВЕСНИК

ВОЈНИ МУЗЕЈ

MILITARY MUSEUM

ЧАСОПИС ЗА ИСТОРИЈУ, МУЗЕОЛОГИЈУ И УМЕТНОСТ
JOURNAL FOR HISTORY, MUSEOLOGY AND ART

ВОЈНИ МУЗЕЈ БЕОГРАД 2015
MILITARY MUSEUM BELGRADE 2015

Издавач:

Војни музеј
Калемегдан бб, 11000 Београд, Србија
тел. 33-44-408, 33-43-441 Факс 33-44-915
www.muzej.mod.gov.rs
e-mail: vojnimuzej@mod.gov.rs

За издавача:

Пуковник
Драган Раденковић

Уредник:

музејски саветник
Др *Мирко Пековић*

Суиздавач:

Медија центар „Одбрана“

За суиздавача:

Пуковник
Стевица С. Карапанџин

Језички редактор:

Мр Наташа Николић

Ликовно-технички уредници:

Мр Небојша Кујунџић
Александра Доловић

Тираж:

300 примерака

Штампа:

Војна штампарија
Ресавска 40 б, 11000 Београд

Publisher:

Military Museum
Kalemegdan bb, 11000 Belgrade, Serbia
Phone 33-44-408, 33-43-441 Fax 33-44-915
www.muzej.mod.gov.rs
e-mail: vojnimuzej@mod.gov.rs

For Publisher:

Colonel
Dragan Radenković

Editor:

Museum Counsellor
Ph.D *Mirko Peković*

Co-Publisher

Medija centar „Odbrana“

For Co-Publisher:

Colonel
Stevica S. Karapandžin

Proofreading:

M. A. Nataša Nikolić

Typesetting by:

M. A. Nebojša Kujundžić
Aleksandra Dolović

Printed in:

300 copies

Printed by:

Military printing-office
Resavska 40 bb, 11000 Belgrade

93/94*067*7

Весник / Војни музеј : часопис за историју, музеологију и уметност ; уредник Мирко Пековић. – 1954, књ. 1 – 1989, бр. 33 ; 2015, бр. 42.-Београд (Калемегдан бб) : Војни музеј, 1954 - 1989 ; 2007 - (Београд : Војна штампарија).- 24 cm

Годишње.- Прекид у излажењу 1990–2006. године.

ISCN 0067-5660 = Весник - Војни музеј
Београд
COBISS.SR-ID 41168903

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

На корицама:

Од оних што пређоше преко Албаније 1915–1916. год. – Јанош Ракић, уље на картону, Васа Ешкићевић, 1922. Српска читаоница у Иригу

Front cover

Those Who Passed through Albania, 1915–1916, Janoš Rakić, oil on cardboard, Vasa Eškićević, 1922. The Serbian Reading Room, Irig

ВЕСНИК

42/2015

Војни музеј

Београд 2015

Уредник

Др Мирко Пековић, Војни музеј – Београд

Уређивачки одбор

- Др Синиша Мишић, Филозофски факултет – Београд
Др Миле Бјелајац, Институт за новију историју Србије – Београд
Др Предраг Драгојевић, Филозофски факултет – Београд
Др Мирослав Вујовић, Филозофски факултет – Београд
Др Драган Булатовић, Филозофски факултет – Београд
Др Радован Радовановић, Криминалистичко-полицијска академија – Београд
Др Драган Алексић, Институт за новију историју Србије – Београд
Др Младен Вуруна, генерал-мајор Универзитет одбране – Београд
Слађан Ристић, пуковник, Министарство одбране – Београд
Др Милан Јовановић, Алфа универзитет – Београд
дипл. инж. Бранко Богдановић – Београд
Мр Небојша Ђокић, Центар за војно-политичке студије – Београд
Др Андреј Шемјакин, Балканолошки институт РАНУ – Москва
Др Чарлс Х. Каритон – Форт Монро
Др Роберт Елгуд, Британски музеј – Лондон
Др Зоја Бојић, Универзитет Новог јужног Велса – Сиднеј
Др Александар Николов, Државни универзитет – Софија
Др Димитрис Вогиацис, Грчки ваздухопловни музеј – Атина

VEŠNIK

42/2015

Military Museum

Belgrade 2015

Editor

Ph.D Mirko Peković, Military Museum – Belgrade

Editorial Board

- Ph.D Siniša Mišić, Faculty of Philosophy – Belgrade
Ph.D Mile Bjelajac, Institute for recent history of Serbia – Belgrade
Ph.D Predrag Dragojević, Faculty of Philosophy – Belgrade
Ph.D Miroslav Vujović, Faculty of Philosophy – Belgrade
Ph.D Dragan Bulatović, Faculty of Philosophy – Belgrade
Ph.D Radovan Radovanović, Academy of Criminalistic and Police Studies – Belgrade
Ph.D Dragan Aleksić, Institute for recent history of Serbia – Belgrade
Ph.D Mladen Vuruna, Brigadier, University of defence – Belgrade
Slađan Ristić, Colonel, Ministry of defence – Belgrade
Ph.D Milan Jovanović, Alfa University – Belgrade
ing. Branko Bogdanović, Belgrade
M.A. Nebojša Đokić, Center for military-politics Studies – Belgrade
Ph.D Andrej Šemjakin, Institute for Balkan Studies RASA – Moskva
Ph.D Čarls H. Kariton – Fort Monro
Ph.D Robert Elgud, British Museum – London
Ph.D Zoja Bojić, The University of New South Wales – Sydney
Ph.D Aleksandar Nikolov, State university – Sofija
Ph.D Dimitris Vogiatzis, Hellenic Aircraft Museum – Atina

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ

ESSAYS AND FEATURES

**Војислав Филиповић, Драган Милановић, Петар Милојевић /
Vojislav Filipović, Dragan Milanović, Petar Milojević**

МИКЕНСКИ МАЧ ИЗ ОКОЛИНЕ АЛЕКСИНЦА

9

Mycenaean Sword from Aleksinac

Бојана Илић / Bojana Ilić

ЦЕНТАР ЗА РАЗВОЈ ЕФИКАСНЕ МУЗЕЈСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ

19

Centre for the Development of effective museum communication

Горан Гаврић / Goran Gavrić

РАТНЕ МАШИНЕ ВОЈНОГ ИНЖЕЊЕРА ЛЕОНАРДА ДА ВИНЧИЈА

29

War machines of military engineer Leonardo da Vinci

Оливера Думић, Небојша Ђокић / Olivera Dumić, Nebojša Đokić

БИТКА НА ЧЕГРУ – од мита до истине

49

Čegar battle (from myth to truth)

Branko Bogdanović / Бранко Богдановић

РУССКИЕ ВОЕННЫЕ МИССИИ

Русские моряки на р. Саве и Дунай - Минно-торедныйотряд

69

Руске војне мисије - Минско-торпедни морнарички одред

Огњан Петровић / Ognjan Petrović

АЕРОПЛАНИ МОРИС ФАРМАН У СРБИЈИ И НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ

83

Maurice Farman Airplanes in Serbia and Macedonian Front

Небојша Ђокић / Nebojša Đokić

АЕРОПЛАНИ БРЕГЕ 19 У НАОРУЖАЊУ ВАЗДУХОПЛОВСТВА
ВОЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

127

Aeroplans Breguet 19 in the service of the Air Force of the Kingdom Jugoslavia

Гордана Каровић / Gordana Karović

АПРИЛСКИ РАТ 1941. ГОДИНЕ У БЕОГРАДСКОМ АКВАТОРИЈУМУ:
БРОДОВИ ПОТОПЉЕНИ ОД СОПСТВЕНЕ ПОСАДЕ

163

The April War 1941 in the Belgrade aquatorium:
ships that were sunk by their own crew

Предраг Миладиновић / Predrag Miladinović
ГУБИЦИ ОСОВИНСКЕ АВИЈАЦИЈЕ У АПРИЛСКОМ РАТУ

177

The losses of the Axis Aviation in the April War

ПРИЛОЗИ

ARTICLES

Рашко Рамадански / Raško Ramadanski

КЕЛТСКИ МАЧ ИЗ ТИТЕЛА У ЗБИРЦИ ГРАДСКОГ МУЗЕЈА У СЕНТИ

219

The Celtic sword from Titel in the collection of the City Museum in Senta

Нинослав Станојловић / Ninoslav Stanojlović

ГЕНЕРАЛ ВУКОМАН АРАЧИЋ (1850–1915), ЦРТИЦЕ ЗА БИОГРАФИЈУ

225

General Vukoman Aračić (1850–1915), supplements to the biography

Љубомир Стевовић / Ljubomir Stevović

МЕДАЉА ОБНОВИОЦИМА СРПСКЕ КРАЉЕВИНЕ 1882.

231

Medal to Restituors of Serbian Kingdom 1882

Љубомир Стевовић / Ljubomir Stevović

СПОМЕНИЦА ПРОСЛАВЕ 60. ГОДИШЊИЦЕ КРАЉЕВЕ ГАРДЕ

241

Commemorative celebration medal on 60 years anniversary of King's Guard

Коста Радић, Звездана Лазаревић / Kosta Radić, Zvezdana Lazarević

СТАНИСЛАВ БИНИЧКИ (1872–1942)

249

Stanislav Binički (1872–1942)

Миломир Стевић, Николина Бабић / Milomir Stević, Nikolina Babić

ЦРКВА СВ. АГАТОНИКА У ЗАВОДУ „ОБИЛИЋЕВО“

263

The Church of St. Agatonik in the factory “Obilićevo”

Душанка Маричић / Dušanka Maričić

ЈУБИЛАРНО ОДЛИКОВАЊЕ – Спомен-медаља поводом
шездесетпетогодишњице од изградње моста преко Дунава

271

JUBILEE DECORATION –The memorial medal regarding the 65th
anniversary of the construction of the bridge across the Danube

ПРИКАЗИ ИЗЛОЖБИ

REVIEWS EXHIBITIONS

Мирко Пековић / Mirko Peković

Изложба поводом Дана Војног музеја –
Пуковске заставе

275

Наташа Томић / Nataša Tomić

Изложба у галерији Историјског музеја Србије –
Велики рат, Србија 1914.

277

Гордана Буловић / Gordana Bulović

Изложба у галерији САНУ – *Немојте нас заборавити*

279

Наташа Томић / Nataša Tomić

Изложба у Војном музеју поводом 70 година од ослобођења Београда –
Ослобођење Београда 1944.

281

Љубица Дабић / Ljubica Dabić

Изложба у Војном музеју поводом 200 година Другог српског устанка –
Други српски устанак и владавина Кнеза Милоша (до 1830)

283

Бранислав Станковић / Branislav Stanković

Изложба у Војном музеју – *Српски санитет 1914–1918.*

287

Маријана Јовелић / Marijana Jovelić

Изложба у Музеја града Новог Сада поводом 70 година од пада фашизма –
Сремски фронт и победа над фашизмом

291

ПРИКАЗИ ПУБЛИКАЦИЈА

REVIEWS EDITION

Бранко Богдановић / Branko Bogdanović

Вук Обрадовић, *Пиштољи из збирке „Западноевропско оружје и опрема до 19. века“*, Војни музеј, Београд 2014, стр. 330

293

Листа рецензената

296

МИКЕНСКИ МАЧ ИЗ ОКОЛИНЕ АЛЕКСИНЦА

Војислав М. Филиповић,
Археолошки институт, Београд
Драган Р. Милановић,
Археолошки институт, Београд
Петар З. Милојевић, сарадник Археолошког
института у Београду, Сокобања

Сажетак: У раду је обрађен изузетан налаз бронзаног мача, тзв. рапира микенског типа, откривеног у околини Алексинца. Мачеви овог типа ретко се налазе ван матичног подручја микенског света, а на територији Србије до сада су регистрована само два примерка из Игларева на Косову и Метохији. Иако је мач оштећен и непотпун, поседује све елементе за хронолошко опредељење, па се на основу бројних аналогја може одредити у широк период Br C2-D по средњоевропској хронологији, односно у време између 1400. и 1200. године пре н. е. у апсолутним вредностима. Налаз представља поуздано сведочанство о везама централног Балкана и егејског света у овом периоду и потврђује ранију претпоставку о локалној радионици за производњу оружја рађеног по микенским узорима на простору централног Балкана. Такође, могуће је да мач из околине Алексинца указује и на то да је у том периоду од посебне важности била природна комуникација од Љеша ка Дунаву будући да је велики број оваквог оружја регистрован у околини овог пута.

Кључне речи: бронзани мач, рапир, Алексинац, поморавље, позно бронзано доба, Br C2-D, каснохеладски период, бронзано доба Егеје

MYCENAEAN SWORD FROM ALEKSINAC

Vojislav M. Filipović,
Institute of Archaeology, Belgrade
Dragan R. Milanović,
Institute of Archaeology, Belgrade
Petar Z. Milojević, Contributor of Institute of
Archaeology, Belgrade, Sokobanja

Abstract: Paper presents remarkable finding of bronze sword from the vicinity of Aleksinac, so-called Mycenaean-type rapier. Swords of this type are rarely found outside of the home area of Mycenaean world. Only two pieces was registered so far in Serbia, both from Iglarevo site in Kosovo and Metohija region. Although the sword from Aleksinac is damaged and incomplete, it has all the elements for chronological determination. On the basis of numerous analogies we can place it in a wide period of the Br C2-D by Central European chronology, i.e. in the time between 1400 and 1200 BC in absolute dates. This rapier represents a reliable evidence about the relationship of the central Balkans region and the Aegean world during this period and confirms the earlier hypothesis about the local workshop for the production of weapons made by Mycenaean models. Also, it is possible that the sword from Aleksinac points to the fact that in this period of particular importance is natural communication Lješ - Danube, considering the fact that a large number of similar weapons was registered in its surroundings.

Key words: Bronze Sword, Rapier, Aleksinac, Morava Valley, Late Bronze Age, Br C2/D, Late Helladic Period, Aegean Bronze Age

Изворни рад

Војислав Филиповић,
Драган Милановић,
Петар Милојевић
Археолошки
институт, Београд

Original article

Vojislav Filipović,
Dragan Milanović,
Petar Milojević
Institute of
Archaeology, Belgrade

УДК:

903:623.444.2"637"(497.11)
COBISS.SR-ID 216637452

UDC:

903:623.444.2"637"(497.11)
COBISS.SR-ID 216637452

Примљено:
14. јануара
2015. године

Кнез Михаилова 46
11000 Београд

Received:
January 14, 2015

Knez Mihailova 46
11000 Belgrade

Прихваћено:
3. април 2015. године

vfilipov1@gmail.com
draganarh@gmail.com
pertainax1983@gmail.com

Accepted:
April 3, 2015

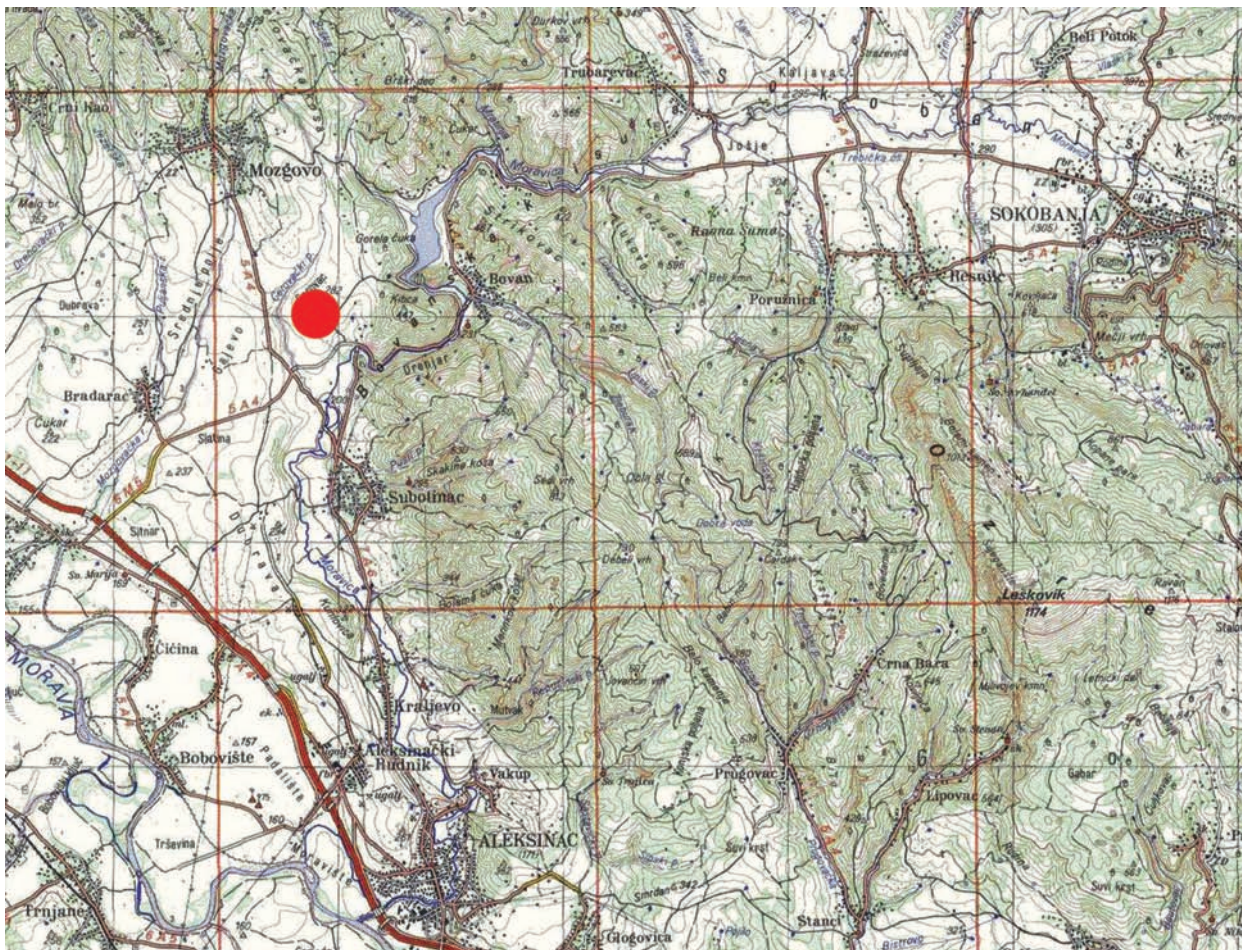
vfilipov1@gmail.com
draganarh@gmail.com
pertainax1983@gmail.com

Алексиначка котлина представља занимљиву географску област која је својим положајем и природним потенцијалима обезбеђивала угодно место за живот многим културама из различитих временских епоха. Нажалост, у погледу археолошких истраживања ово подручје деценијама уназад било је потпуно запостављено. Покретањем пројекта *Археолошка перспекција Алексиначке општине* 2014. године, који се изводи у сарадњи Археолошког института у Београду и Завичајног музеја Алексинац, регистровани су бројни локалитети, док је посредством локалних медија и радом археолошке екипе и Музеја пробужена свест мештана, који су поклањањем предмета обогатили локалну археолошку збирку.

Бронзани мач, о коме ће бити речи у овом раду, Музеју је поклонио Љ. Павловић, који је до њега дошао још пре десетак година преко пољопривредника који су на потесу званом Гувниште обрађивали земљу ради сађења

воћњака.¹ Поменути локалитет налази се на тромеђи атара три села – Бовна, Мозгова и Суботинца – недалеко од излаза реке Моравице из Бованске клисуре (слика 1). Локалитет се простире на платоу, уз десну обалу реке Моравице, коју прати правцем СИ–ЈЗ у дужини од око 1 km, тј. од ушћа Церовачког потока на југу, до ушћа Пајиног потока на северу, чиме читав потес добија облик полуострва омеђеног рекама са три стране. Реч је о плодној области, погодној за земљорадњу и ратарство, док су оближњи обронци Лесковика и Буковика, поред ловних потенцијала, одличан извор камене и дрвене сировине. Читав локалитет заузима већу површину, близу 0,5 km², на којој су раштркани и неједнако концентрисани покретни налази керамике из периода праисторије, антике и средњег века. На поменутом простору јасно се може издвојити централна област

¹ Према речима Љ. Павловића, мач је откривен на дубини од два ашова, што би одговарало метричким вредностима од 50–60 cm.

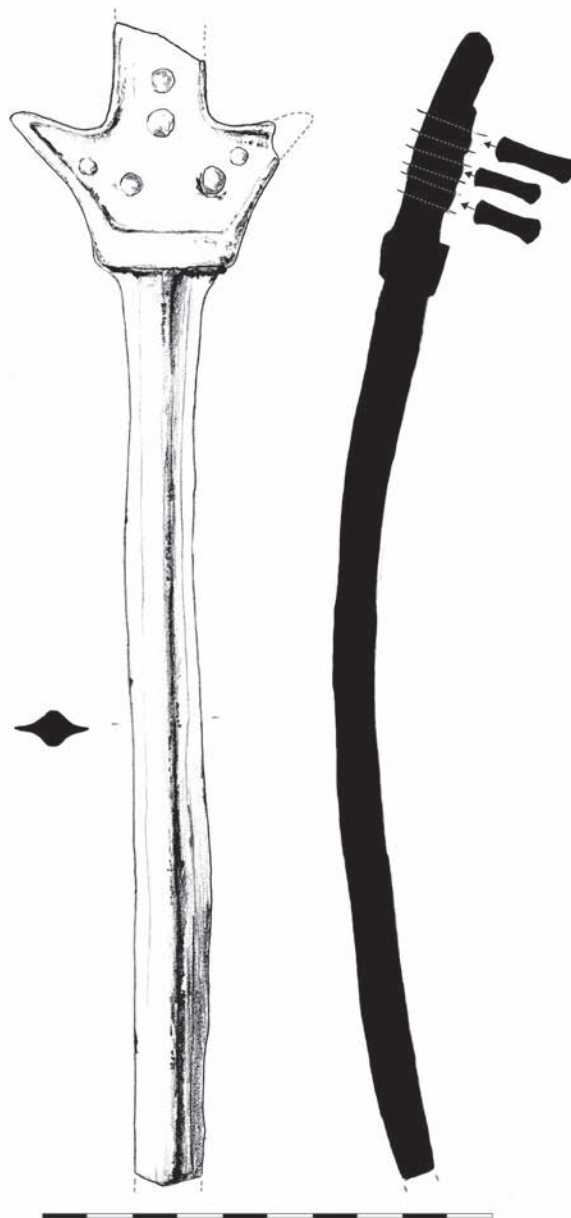
Сл. 1. Карта са местом налаза

Fig. 1. Position of the finding on the map

потеса који се простире око поменутог воћњака са неколико суседних њива (око 1 ha), на којима је јасно уочена повећана заступљеност античког материјала – опека и керамичких фрагмената. Нешто јужније од те позиције (око 400 m), а при самој ивици терасе на ушћу Церовачког потока у Моравицу, пронађена је мања концентрација керамичког материјала рађеног без употребе витла, грубе фактуре и тамнобраон боје, који по карактеристикама највише упућује на период прелазног периода или старијег гвозденог доба. Такав материјал не представља изненађење с обзиром на то да је у оближњем селу Суботинцу, на локалитету Бресје,² регистровано знатно пространије и репрезентативније налазиште са материјалом из позног бронзаног и раног гвозденог доба.

Бронзани мач са локалитета Гувниште припада типичним тзв. *рапирима микенског типа* по класификацији А. Хардинга,³ *мачевима са роговима* по И. Килијан-Дирлмајер,⁴ или *типу Ц егејских мачева* по типологији Н.К. Сандарс.⁵ С обзиром на то да је А. Хардинг израдио веома квалитетан и јасан типолошки и хронолошки систем за бронзане мачеве у бившој Југославији, у овом раду биће коришћена његова класификација.⁶ Рапири микенског типа јављају се на простору бронзаног доба Егеје већ крајем 16. века пре н. е., а њихове главне карактеристике су уско сечиво, високо централно, најчешће фасетирано ребро, профилисане ивице језичка и рукобрани на рамену мача у облику „рогова”. За разлику од мачева из претходних периода, где се накнадно додавала дршка и рукобран, ови мачеви ливени су заједно са свим поменутиим елементима. Микенски рапири су уобичајене дужине око 70 cm, мада поједини примерци досежу и 1 m. Насупрот дужини, мачеви овога типа изразито су лагани, од 500 до 700 g заједно са оплатом и јабучицом,⁷ са квалитетно распоређеним балансом, па самим тим и не чуди њихова распрострањеност и заступљеност у ширем ре-

Сл. 2. Цртеж рапира (цртеж: Ирина Кајтез)

Fig. 2. Sword drawing (by Irina Kajtez)

гиону Егеје у периоду касног бронзаног доба.⁸ Такође, на основу појединих параметара, попут отвора за закивке, висине и облика централног ребра сечива итд., ови примерци подељени су на посебне варијанте које указују на постојање различитих радионица које израђују оружје по одређеној матрици или стилу.

Мач са Гувништа (слика 2) није очуван у потпуности, већ се ради о делу дршке, рамену и горњем делу сечива (слике 3–4), али и при так-

² Локалитет се налази само 2 km низводније реком Моравицом од Гувништа, а познат је из археолошких записника и прикупљеног материјала са археолошких рекогносцирања 1982/83. године у организацији Народног музеја Ниш.

³ Harding 1995, 20–23.

⁴ Kilian-Dirlmeier 1993, 41 и даље.

⁵ Sandars 1963, 119.

⁶ М. Паровић Пешикан, која се највише бавила проблемом микенског оружја на простору бивше Југославије, овај тип мача такође назива рапиром, в. Паровић Пешикан 1995, 10 и даље.

⁷ Molloy 2010, 406, n. 24.

⁸ Sandars 1966, 119.

Сл. 3. Мач из Гувништа

Fig. 3. Guvnište sword

вом степену очуваности поседује све елементе за конкретну хронолошко-типолошку класификацију. Сви преломи и оштећења нису скорашњи, а мач је благо повијен. Језичак је очуван у доњем делу и на њему су два отвора са већим бронзаним нитнама за учвршћивање оплате, док се на прелому овлаш примећује и трећа рупа, без нитне. Ивице језичка и рамена јасно су профилисане и са свих страна затварају површину у којој је била оплата дршке. Раме је профилисано у облику обрнутог ромба, док су „рогови“ у односу на језичак повијени мало више од 90° и на крајевима задебљани. Један рог оштећен је при самом врху. На рамену су четири отвора са нитнама, два већа по средини, док су два мања постављена ка крајевима рогова, функционално чинећи мањи рукобран. Јединствено решење у односу на све мачеве овога типа представљају две шире хоризонталне плочице на прелазу дршке у сечиво, са сваке стране по једна, а које прелазе преко централног ребра сечива. У овом случају није јасно да ли се ради о накнадној поправци мача и поновној изради дршке, или је пак реч о првобитном решењу,⁹ мада једнообразност дршке сугерише да се ради о примарној изради. Занимљиво је и то да се на рапиру из Гувништа од укупно шест нитни оне јављају у три различите величине, што је изузетно ретка појава, али о томе ће више речи бити доцније. Сечиво по средини има централно ребро округлог пресека, наглашено са по једним јасним жлебом са сваке стране. Очувана дужина мача износи 27,5 cm, ширина сечива 1,8 cm, а максимална реконструисана ширина дршке, од рога до рога, 7,7 cm.

Када је реч о аналогијама, на основу појединих елемената мач из Гувништа наликује неколицини рапира из непосредног окружења, али до сада није регистрован ниједан примерак сличних конструктивних карактеристика. У погледу пресека сечива најсличнији су му примерци из Тетова,¹⁰ оба мача из Игларева,¹¹ Гала-

⁹ Аутори рада захваљују Б. Молоју, Универзитетски колеџ у Даблину, на више него корисним коментарима и запажањима везаним за примерак из Градишта. Проблем везан за питање накнадних интервенција може бити решен рендгенским снимањем мача из Гувништа.

¹⁰ Harding 1995, 21, Taf. 4/23.

¹¹ *Ibid.*, 21, Taf. 4/24-25.

Сл. 4. Дршка, детаљ

Fig. 4. Handle details

тина,¹² Доктор Јосифова,¹³ Танагре¹⁴ и Гревене.¹⁵ На основу завршетка централног ребра на рамену, овај примерак највише подсећа на мачеве из Кирхе,¹⁶ Галаксидија¹⁷ и из околине Олимпа.¹⁸ Задебљани рогови карактеристични су на многим примерцима, попут оних са Коса,¹⁹ Панагице,²⁰ два примерка из Кнососа,²¹ Галатина,²² Кирхе,²³ Галаксидија,²⁴ Јалисоса,²⁵ из околине Олимпа²⁶ и из Гревене.²⁷ Према густини нитни на језичку са великом вероватноћом можемо претпоставити да је њихов број био нешто већи него што је то уобичајено на примерцима са територије данашње Грчке, па би по тим параметрима овај

мач био најсличнији примерцима из Тетова²⁸ и једном примерку из Игларева.²⁹ Уколико се, пак, гледају позиције и број нитни на рамену, највеће сличности налазе се на мачевима из Тетова,³⁰ једном примерку из Игларева,³¹ Гермења,³² Варибопа³³ и Мезогефире.³⁴ Реч је о четири отвора за нитне, два су постављена ниже ка прелазу ка сечиву и ближе оси централног ребра, док су друга два нешто удаљенија од ове осе и налазе се ка роговима. Када је реч о димензијама закивака, једину сличност за сада показује један од примерака из Игларева,³⁵ где су нитне урађене у три различите димензије, као што је то случај на овом рапиру, али их на мачу из Игларева на рамену има чак 12 комада и постављене су полулучно. Једина слична аналогија везана за хоризонталну плочицу, тј. пречагу која дели дршку и сечиво, јесте на мачу из Штођа,³⁶ мада је она знатно ужа у односу на овај примерак.

¹² Kilian-Dirlmeier 1993, 44, Taf. 11/58.

¹³ *Ibid.*, 50, Taf. 20/106.

¹⁴ *Ibid.*, 50, Taf. 20/105.

¹⁵ *Ibid.*, 45, Taf. 13/69.

¹⁶ *Ibid.*, 44, Taf. 12/61.

¹⁷ *Ibid.*, 45, Taf. 12/62.

¹⁸ *Ibid.*, 45, Taf. 13/68.

¹⁹ *Ibid.*, 43, Taf. 9/51.

²⁰ *Ibid.*, 44, Taf. 10/54.

²¹ *Ibid.*, 44, Taf. 11/44, 12/60.

²² *Ibid.*, 44, Taf. 11/58.

²³ *Ibid.*, 44, Taf. 12/61.

²⁴ *Ibid.*, 45, Taf. 12/62.

²⁵ *Ibid.*, 45, Taf. 12/63.

²⁶ *Ibid.*, 45, Taf. 13/68.

²⁷ *Ibid.*, 45, Taf. 13/69.

²⁸ Harding 1995, 21, Taf. 4/23.

²⁹ *Ibid.*, 21, Taf. 4/25.

³⁰ *Ibid.*, 21, Taf. 4/23.

³¹ *Ibid.*, 21, Taf. 4/24.

³² Kilian-Dirlmeier 1993, 47, Taf. 16/84.

³³ *Ibid.*, 47, Taf. 16/83.

³⁴ *Ibid.*, 47, Taf. 15/81.

³⁵ Harding 1995, 21, Taf. 4/24.

³⁶ Kilian-Dirlmeier 1993, 49-50, Taf. 19/104.

ЛОКАЛИТЕТ	пресек сечива	дубина централног ребра на рамену	рогови	број нитни на језичку	позиција нитни на рамену	димензије нитни	хоризонтална пречага
Тетово (Мк)	+			+	+		
Игларево 1 (Срб)	+				+	+	
Игларево 2 (Срб)	+			+			
Галатин (Бг)	+		+				
Гревена (Гр)	+		+				
Танагра (Гр)	+						
Др. Јосифово (Бг)	+						
Кирха (Гр)		+					
Галаксиди (Гр)		+	+				
Олимп (Гр)		+	+				
Кос (Гр)			+				
Панагица (Гр)			+				
Кносос 1 (Гр)			+				
Кносос 2 (Гр)			+				
Кирха (Гр)			+				
Јалисос (Гр)			+				
Мезогепхира (Гр)					+		
Варибоп (Ал)					+		
Гермењ (Ал)					+		
Штођ (Ал)							+

Табеларни приказ сличних елемената на мачу из Гувништа и осталим примерцима из окружења

По свим наведеним аналогијама, иако постоје поједине сличности са примерцима откривеним на матичним микенским територијама, чини се да овај рапир показује највише сличности са примерцима овог типа мача налажених дубоко у унутрашњости Балкана. По сличности посебно се издвајају мачеви из Тетова, оба примерка из Игларева и по неколико примерка са територије данашње Бугарске и Албаније, али свакако примерци из Тетова и Игларева (1) показују сличности по највише параметара. По пресеку сечива, моделацији дршке и, посебно, роговима овај примерак у већој мери наликује рапиру из недалеког Галатина у Бугарској. Са друге стране, рупе за нитне, њихов број и организација изразито подсећају на примерке из Тетова и Игларева. Стога, на основу свих приказаних аналогија, иако би се примерак из Гувништа најраније могао датovati у време од почетка каснохеладског II периода (почетак Br C1 периода по средњоевропског хронологији, око 1500. године пре н. е.), мишљења смо да се ради о познијим варијантама рапира, свакако не старијим од каснохеладског IIIA периода (Br C2, око 1400. године пре н. е.). Мач из Галатина И. Панајотов такође датује у време између 1500. и

1400. године пре н. е.³⁷ Примерак из Штођа, који даје једину аналогију за хоризонталну плочицу између дршке и сечива, сигурно је познији, за највише два столећа.³⁸ Додуше, овај примерак је преправљан у прошлости, па је неуобичајена дршка накнадно додата на сечиво.³⁹

Овде поменути примерци рапира указују да се негде на простору јужне Србије или северне Македоније налазила локална радионица, која је, на крајњој северној контактаној зони микенског света, производила локалну варијанту овог типа мача по оригиналним узорима, на шта је пре 20 година помишљала и М. Паровић Пешикан,⁴⁰ мада ју је смештала у нешто шири географски регион, вероватно прихватајући сличну старију идеју Н. Сандарс.⁴¹ У прилог овој тези иде и дистрибуција другог оружја и оруђа рађеног по микенским узорима, какви су бодежи, ножеви, стрелице, па чак и класични микенски шлем од вепрових кљова.⁴² Вредно је помена да су недав-

³⁷ Panayotov 1980, 191.

³⁸ Паровић Пешикан 1995, 12.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*, 23.

⁴¹ Sandars 1963, 125.

⁴² О томе в. Филиповић 2015, са комплетном старијом литературом.

Сл. 5. Карта шире дистрибуције рапира микенског типа, без приказа варијанти (према: Kilian-Dirlmeier 1993 и Harding 1995)

Fig. 5. Distribution map of the bronze rapiers, without different variants (after: Kilian-Dirlmeier 1993 and Harding 1995)

но у околини Сокобање, недалеко од локалитета Гувниште, регистрована и два бронзана бодежа и бронзани нож са перфорираном дршком, који такође могу припадати микенској продукцији.⁴³

⁴³ Филиповић, Милојевић 2015, у штампи. Скоро идентичан примерак потиче са некрополе Игларево I, за који М. Паровић Пешикан (1995, 15) помиње бројне аналогije у тадашњим центрима микенског света и овакве примерке опредељује у

Сви ови налази вероватно потврђују тезу о локалној радионици на поменутиим просторима, док се на основу њиховог датовања чини да се њен рад може везати тек за каснохеладски IIIA период (око 1400. године пре н. е.). Уопште узев, тек током 14. века пре н. е. на простору централног Балкана појављује се материјал који повезује ове области са микенским светом и ти утицаји трају следећа два столећа.⁴⁴

Једно од занимљивих питања које се овде поставља јесте која би археолошка култура могла бити „партнер” микенском свету, односно на подручју које културе се оно најчешће јавља. Како се за сада чини, током периода позног бронзаног доба територија о којој се говори насељена је носиоцима Брњичке културе, док је простор између Нишаве и става Морава вероватно контактна зона између Брњичке и Параћинске културе.⁴⁵ Са друге стране, на матичној територији Параћинске културе (долина Велике Мораве) не јавља се оружје и оруђе пореклом са југа, већ тај, може се слободно рећи, скромни материјал више гравитира централноевропским областима. Стога налазе рапира из Игларева, Тетова и Алексинца свакако треба приписати носиоцима Брњичке културе, чији су контакти са микенским светом јасни на основу налаза бронзаних лимених

стрела, такође рађених по микенским узорима, из неколико некропола, а поглавито имајући у виду шлем од ведрових кљова нађен у гробу 7 некрополе Клучка код Скопља, у амфори – урни брњичког типа.⁴⁶ На крају, поменимо и то да се на основу учесталости појаве микенских типова оружја запажа његова већа заступљеност на природној комуникацији од Љеша у Албанији ка Дунаву. На крају тог пута нађена су два рапира – примерци из Галатина и Доктор Јосифова.

раздобље између 14. и 12. века пре н. е., тј. у каснохеладски IIIA1 период, или Bг C2/D по средњоевропској хронологији.

⁴⁴ Паровић Пешикан 1995, 12.

⁴⁵ Булатовић 2006, 7 и даље; Пековић 2008, 32–35.

⁴⁶ Mitrevski 1994, 120–121, fig. 11.

БИБЛИОГРАФИЈА / BIBLIOGRAPHY

- Булатовић, А. 2006. Неколико забелешки о Медијана културној групи, *Лесковачки зборник XLVI*, Лесковац, 7–15.
- Kilian-Dirlmeier, I. 1993. *Die Schwerter in Griechenland (außerhalb der Peloponnes), Bulgarien und Albanien*. Prähistorische Bronzefunde IV/12. Stuttgart.
- Љуци, К. 1998. Игларево I и II, *Археолошко благо Косова и Метохије, од неолита до раног средњег века* (ур. Н. Тасић), Београд, 505–515.
- Mitrevski, D. 1994. A Brnjica Type Necropolis near Skopje. *Starinar XLIII–XLIV*, Beograd, 115–124.
- Molloy, B. 2010. Swords and Swordsmanship in the Aegean Bronze Age, *American Journal of Archaeology* 114/3, Boston 2010, 403–428.
- Panayotov, I. 1980. Bronze Rapiers, Swords and Double Axes from Bulgaria, *Thracia V*, Sofia, 173–198.
- Паровић Пешикан, М. 1995. Запажања о микенском утицају на подручју централног балкана, *Старинар XLV–XLVI*, Београд, 3–26.
- Пековић, М. 2008. Параћинска културна група и њен однос према суседним културама, *Лесковачки зборник XLVIII*, Лесковац, 29–48.
- Sandars, N. K. 1963. Later Aegean Bronze Swords, *American Journal of Archaeology* 67/2, Boston, 117–153.
- Филиповић, В. 2015. *Наоружање и ратничка опрема у културама позног бронзаног и старијег гвозденог доба на територији Србије, Македоније, Црне Горе и Албаније*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду, Филозофски факултет.
- Филиповић, В. и Милојевић, П. 2015. Неколико бронзаних налаза из околине Сокобање. *Етно-културолошки зборник XIX*, у штампи.
- Harding, A. 1995. *Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien*. Prähistorische Bronzefunde IV/14, Stuttgart.

Mycenaean Sword from Aleksinac

Vojislav Filipović, Dragan Milanović, Petar Milojević

This Paper presents the remarkable finding of a bronze sword from the vicinity of Aleksinac, the so-called Mycenaean-type rapier. The Sword is a chance find from the Guvnište site near to the Bovan gorge. Swords of this type are rarely found outside of the housing areas of the Mycenaean world. Only two pieces were registered so far in Serbia, both from Iglarevo site in Kosovo and Metohija region. Although the sword from Aleksinac is damaged and incomplete, it has all the elements for chronological determination.

Sword has part of the handle, shoulders and upper half of the blade. Cracks and other minor damages are not recent, and the blade is slightly bent. Tang is preserved in the lower region and has two rivet holes, while a third hole is visible on the break-line. Flanges of the handle and shoulders are clearly profiled, and from all sides closing an area for the sheeting. On the shoulders are four rivet holes, two larger holes in the center, and two smaller holes positioned toward the horns. In total, six original rivets for the sheeting are preserved in three different dimensions, which is very rare for swords of this type. Unique solution are two slightly wider horizontal ribs on the both sides

of the sword, marking the dividing line between handle and blade. The blade midrib is rounded, with grooves on each side. Preserved length: 27,5 cm, blade with: 1,8 cm, handle with (horn to horn): 7,7 cm.

Although we can find similarities with pieces from the original Mycenaean territories, it seems that the rapier from Aleksinac is most similar to the swords from the Balkan heartland, particularly with pieces from the Tetovo region, two Iglarevo swords and a few specimens from modern Bulgaria, Albania and Greece. Chronologically, we can place the sword from Aleksinac in Late Helladic IIIA period (1400 BC, Br C2-D). This sword presents evidence for the relationship between the central Balkans region and the Aegean world during this period and confirms the earlier hypothesis about the local workshop for the production of Mycenaean-like weapons. Also, it is possible that the sword from Aleksinac suggests that in this period of particular importance is a natural communication Lješ - Danube, considering the fact that a large number of similar weapons was registered in its surroundings.

Translated by Vojislav Filipović

Листа рецензената

1. академик др Владимир Стојанчевић, САНУ, Београд
2. др Сениша Мишић, Филозофски факултет, Београд
3. др Предраг Драгојевић, Филозофски факултет, Београд
4. др Драган Булатовић, Филозофски факултет, Београд
5. др Мирослав Вујовић, Филозофски факултет, Београд
6. др Милош Јевтић, Филозофски факултет, Београд
7. др Ђорђе Јанковић, Филозофски факултет, Београд
8. др Дејан Радичевић, Филозофски факултет, Београд
9. др Никола Самарџић, Филозофски факултет, Београд
10. др Миле Бјелајац, Институт за новију историју Србије, Београд
11. др Драган Алексић, Институт за новију историју Србије, Београд
12. др Бојан Димитријевић, Институт за новију историју Србије, Београд
13. др Зоја Бојић, Универзитет Новог јужног Велса, Сиднеј
14. др Александар Николов, Државни универзитет, Софија
15. др Димитрис Вогиацис, Грчки ваздухопловни музеј, Атина
16. др Роберт Елгуд, Британски музеј, Лондон
17. др Чарлс Х. Каритон, Форт Монро
18. др Андреј Шемјакин, Балканолошки институт РАНУ, Москва
19. др Славенко Терзић, Историјски институт, Београд
20. др Милић Миличевић, Историјски институт Србије, Београд
21. др Радован Радовановић, Криминалистичко–полицијска академија, Београд
22. др Младен Вуруна, Војна академија, Београд
23. др Милан Јовановић, Алфа универзитет, Београд
24. дипл. инж. Бранко Богдановић, Београд
25. мр Небојша Ђокић, Центар за војнополитичке студије, Београд
26. др Сузана Полић-Радовановић, Централни институт за козервацију Србије, Београд
27. др Милорад Стојић, Универзитет Сингидунум, Београд
28. др Миломир Кораћ, Археолошки институт, Београд
29. др Софија Петковић, Археолошки институт, Београд
30. др Ивана Поповић, Археолошки институт, Београд
31. др Драгана Антоновић, Археолошки институт, Београд
32. др Милоје Васић, Археолошки институт, Београд
33. др Чедомир Васић, Академија ликовних уметности, Београд
34. др Десанка Николић, Београд
35. др Иван Мијатовић, УТСВ МО, Београд
36. др Мирко Пековић, Војни музеј, Београд